

კონსტიტუციური მახსიერება: დაივიწყა თუ არა კანონმდებელმა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლით გაკვალილი გზა ადამიანის უფლებებისთვის?!

აბსტრაქტი

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციამ, 45-ე მუხლის შინაარსით, მხარი დაუჭირა იდეას, რომ კონსტიტუციაში ექსპლიციტურად ჩამოთვლილი უფლებები არ არის ამომწურავი და საბოლოო, რომ გარკვეული უფლებების ჩამოთვლა არ უარყოფს და არ ამცირებს სხვა უფლებების არსებობას. ამგვარი ჩანაწერი, შესაძლოა, შევადაროთ შაიოსეულ „შიშის და აღიარების“ შედეგს. იქ, სადაც დემოკრატიის მშენებლობას არცთუ ისე დიდი წარსული აქვს, შიში იმისა, რომ სახელმწიფო ეცდება, „საცა ვიწროა“ იქ განყვიტოს, ყოველთვის არსებობს. აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორების იდეაც სწორედ ის იყო, რომ დამფუძნებელი მამების ნაწილს ეშინოდა, კონსტიტუციაში ჩამოთვლილ უფლებებს სამომავლოდ არ შეემცირებინა ადამიანის უფლებების დაცულობის მასშტაბი.

სამეცნიერო სტატიის მიზანია, წარმოაჩინოს, შემცირდა თუ არა 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრე 1995 წლის კონსტიტუციის (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციის) 39-ე მუხლის მეორე თავიდან პირველ თავში გადატანით უფლების დაცულობის მატერიალური და საპროცესო გარანტიები. ამის წარმოსაჩენად, სტატია გააანალიზებს აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორების მნიშვნელობასა და ამასთან დაკავშირებულ სასამართლო პრაქტიკას, ასევე, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას 39-ე მუხლთან მიმართებით. სტატია ასევე მიმოიხილავს 45/39-ე მუხლებს „ცოცხალი კონსტიტუციის“ მექანიზმთან კავშირში. დასკვნის სახით, სტატია შეაჯამებს, კანონმდებელმა 2018 წლის ცვლილებებით უარყო თუ არა 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრეობა.

* სამართლის მაგისტრი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; ადამიანის უფლებათა სამდივნოს სპეციალისტი, საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაცია [gulikomacharashvili8@gmail.com]

** საერთაშორისო სამართლის მაგისტრი, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი (GIPA); საერთაშორისო სამართალწარმოების გუნდის ხელმძღვანელი, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია (საია) [thamaroniani@gmail.com]

I. შესავალი

ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები გვიჩვენებს, რომ 1921 წლის კონსტიტუცია ყველა მნიშვნელოვან ეტაპზე გარდამტეხ როლს ასრულებდა, ვინაიდან ცხადი იყო თითოეული ხელისუფლის სწრაფვა, საკუთარი ლეგიტიმაცია სწორედ 1921 წლის კონსტიტუციაზე დაეფუძნებინა.¹ თუკი გადავხედავთ 1921 წლის კონსტიტუციასთან დაკავშირებით სხვადასხვა ისტორიულ ჩანაწერს, ვნახავთ, რომ ქართველი კონსტიტუციონალისტები დასავლურ სამართლებრივ დოქტრინას დიდ ყურადღებას აქცევდნენ.² აღნიშნულს, სხვა მტკიცებულებათა შორის, ასევე ადასტურებს საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა და საქართველოს სახელმწიფო საკონსტიტუციო კომისიის წევრის, იურისტის, გიორგი გვაზავას მიერ დამფუძნებელ კრებაზე წარმოთქმული შემდეგი სიტყვები: „ჩვენ გვაქვს დიდი გამოცდილება სხვადასხვა ერებისა და აუარებელი მასალა, საჭიროა სახელმძღვანელო იდეა, საჭიროა, რომ გავარკვიოთ გზა და კვალი ამ აუარებელ მასალაში [...], თვით სახელმწიფოს არსებობის გამართლება შეიძლება იმდენად, რამდენადაც სახელმწიფო წარმოადგენს პიროვნული თავისუფლების გარანტიას. [...] ეხლანდელი სახელმწიფო ევროპის და ამერიკისა არის უფლებრივი სახელმწიფო.“³

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუციამ, 45-ე მუხლის შინაარსით, მხარი დაუჭირა „უფლებრივი სახელმწიფოს“ ერთ-ერთ ქვაკუთხედს, რომ კონსტიტუციაში ექსპლიციტურად ჩამოთვლილი უფლებები არ არის ამომწურავი და საბოლოო, რომ გარკვეული უფლებების ჩამოთვლა არ უარყოფს და არ ამცირებს სხვა უფლებების არსებობას. მხედველობაშია მისაღები, რომ ეს მუხლი საფუძვლად დაედო საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციის შინაარსსაც და იგი 2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციით, 39-ე მუხლის სახით, ადამიანის უფლებების თავში (კონსტიტუციის II თავი) მოქმედებდა. ამგვარი ჩანაწერი, შესაძლოა, შევადაროთ შაიოსეულ „შიშის და აღიარების“ შედეგს. იქ, სადაც დემოკრატიის მშენებლობას არცთუ ისე დიდი წარსული აქვს, შიში იმისა, რომ სახელმწიფო ეცდება „საცა ვიწროა“ იქ განწყვიტოს, ყოველთვის არსებობს. აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორების იდეაც სწორედ ის იყო, რომ დამფუძნებელი მამების ნაწილს ეშინოდა, კონსტიტუციაში ჩამოთვლილ უფლებებს სამომავლოდ არ შეემცირებინა ადამიანის უფლებების დაცულობის მასშტაბი.

¹ გეგენავა დ. (რედ.), საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, 2014, 52.

² გეგენავა დ., ქართული კონსტიტუციონალიზმის ევროპული საფუძვლები: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის, საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული კონფერენცია, ევროპული ღირებულებები და იდენტობა, მოხსენებები, 2014, 119.

³ გვაზავა გ., სიტყვა წარმოთქმული დამფუძნებელ კრებაზე (პირველი დეკემბრის საღამოს სხდომა), წიგნში: კორძაძე ზ., ნემსიწვერიძე თ. (რედ.), ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები, 2016, 130.

სამეცნიერო სტატიის მიზანია, წარმოაჩინოს, შემცირდა თუ არა 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრე 1995 წლის კონსტიტუციის (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციის) 39-ე მუხლის მეორე თავიდან პირველ თავში გადატანით, უფლების დაცულობის მატერიალური და საპროცესო გარანტიები. ამის წარმოსაჩენად, სტატია გააანალიზებს აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორების მნიშვნელობას და ამასთან დაკავშირებულ სასამართლო პრაქტიკას, ასევე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას 39-ე მუხლთან მიმართებით. დასკვნის სახით, სტატია შეაჯამებს, კანონმდებელმა 2018 წლის ცვლილებებით უარყო თუ არა 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრეობა.

II. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლი – მნიშვნელობა და ისტორიული რაკურსი

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუცია იმდროინდელი მსოფლიო კონსტიტუციურ წესრიგში მკვეთრად ნოვატორული და პროგრესული პოლიტიკურსამართლებრივი დოკუმენტია, ვინაიდან დამფუძნებლებმა სახელმწიფო მოწყობასთან ერთად, დიდი ყურადღება დაუთმეს ადამიანის ძირითად უფლებებს.⁴ ძირითადად კანონმა ასახა შემდგომი პერიოდის კონსტიტუციათა მთავარი მიმართულება და ღირებულებები, უმთავრესად კი, უზენაესი იდეა – ადამიანი, რომელიც ყველა განვითარებული, დემოკრატიული და სამართლებრივი სახელმწიფოს შეფასებათა სისტემის ქვაკუთხედი.⁵ „1921 წლის კონსტიტუციის სულისკვეთებიდან ჩანს, რომ მისი ავტორები ცდილობდნენ კონსტიტუციის მიღებით დაემკვიდრებინათ [...] „უფლებრივი სახელმწიფო“, როცა ადამიანისა და მოქალაქის ტრადიციული უფლებები პიროვნული თავისუფლებების პრინციპს ემყარება.“⁶

⁴ გეგენავა დ., ქართული კონსტიტუციონალიზმის ევროპული საფუძვლები: ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის, საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული კონფერენცია, ევროპული ღირებულებები და იდენტობა, მოხსენებები, 2014, 122.

⁵ დემეტრაშვილი ა., საქართველოს 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია 2011 წლის გადასახედიდან, წიგნში: ქართული კონსტიტუციონალიზმის სათავეებთან – საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 90 წლისთავი, 2011, 12; გეგენავა დ., საერთაშორისო ინტერდისციპლინარული კონფერენცია, ევროპული ღირებულებები და იდენტობა, მოხსენებები, 119.

⁶ პაპუაშვილი გ., საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუცია 90 წლის გადასახედიდან, წიგნში: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუცია, 2011, 20; გონაშვილი ვ., ერემაძე ქ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კვერენჩილაძე გ., ქილაძე ნ., შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, 2017, 34.

მეტიც, 1921 წლის კონსტიტუციამ დოკუმენტის ტექსტში კონკრეტული უფლებებისთვის გარანტიების მინიჭებასთან ერთად, ასევე განჭვრიტა ის, რომ, შესაძლოა, კონსტიტუციურსამართლებრივი დაცვის სისტემის მიღმა აღმოჩენილიყო ისეთი სიკეთეები, რომელთა პირდაპირი შესატყვისიც კონსტიტუციით უკვე დაცულ სფეროებში ვერ მოიძებნებოდა, თუმცა, თავისი არსით, გამომდინარეობდნენ კონსტიტუციით აღიარებული ძირითადი პრინციპებისგან.⁷ ეს მიდგომა ფუნდამენტური პრინციპების პრაქტიკული გამოვლინების მაგალითია, რაც კონსტიტუციის ერთგვარი შემავსებლის ფუნქციას ასრულებს.⁸

უფრო კონკრეტულად, საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლი ადგენდა, რომ „კონსტიტუციაში ჩამოთვლილი გარანტია არ უარყოფს სხვა გარანტიას და უფლებას, რომელიც აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად გამომდინარეობს კონსტიტუციის მიერ აღიარებული პრინციპებისაგან“. არსებობს მოსაზრება, რომ, ვინაიდან დამფუძნებლებისთვის ევროპული და ამერიკული კონსტიტუციონალიზმის გამოცდილება კარგად ნაცნობი იყო, 45-ე მუხლი ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციის IX შესწორების ანალოგის სახით ჩამოყალიბდა.⁹

III. აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორება – ფუნქცია და როლი ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების სამართლის განვითარებაში

1. IX შესწორების მიღების მოკლე ისტორიული რაკურსი

1791 წელს, აშშ-ის კონსტიტუციის რატიფიცირების შესახებ დებატების დროს, ორი ფრაქცია – ფედერალისტები და ანტიფედერალისტები კამათობდნენ უფლებათა ბილის კონსტიტუციის ნაწილად გახდომის თაობაზე. ფედერალისტებმა მხარი დაუჭირეს აშშ-ის კონსტიტუციის რატიფიცირებას და წინააღმდეგი იყვნენ მასში უფლებათა ბილის შეტანის. მათგან

⁷ გონაშვილი ვ., ერემაძე ქ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კვერენჩხილაძე გ., ჭილაძე ნ., შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, 2017, 34.

⁸ გონაშვილი ვ., ერემაძე ქ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კვერენჩხილაძე გ., ჭილაძე ნ., შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, 2017, 33.

⁹ ფუტკარაძე ნ., 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუციით გათვალისწინებული ადამიანის ძირითადი უფლებები, წიგნში: ქართული კონსტიტუციონალიზმის სათავეებთან – საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის 90 წლისთავი, 2011, 58; გეგენავა დ., ჯავახიშვილი პ., საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლი: იძულებით გადაადგილებული ნორმა თავშესაფრის მოლოდინში და შეუცნობლისადმი შიშის ფენომენი ქართულ კონსტიტუციონალიზმში, აკადემიური მაცნე, სპეციალური გამოცემა, საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები, 2017, 144.

განსხვავებით, ანტიფედერალისტები კონსტიტუციის რატიფიცირებას მხოლოდ მაშინ დათანხმდებოდნენ, თუკი მასში უფლებათა ბილიც იქნებოდა გაერთიანებული.¹⁰

უფრო კონკრეტულად, ანტიფედერალისტები მიიჩნევდნენ, რომ უფლებათა ბილის გარეშე კონსტიტუციის წაკითხვა იმგვარად იყო შესაძლებელი, რომ ფედერალურ ხელისუფლებას განუსაზღვრელი ძალაუფლება ჰქონოდა. ამის საწინააღმდეგოდ, ფედერალისტებმა წარმოადგინეს სამი სახის არგუმენტაცია: (1) ისინი ამტკიცებდნენ, რომ კონსტიტუციამ ფედერალური მთავრობა დააფუძნა როგორც შეზღუდული, დელეგირებული ხელისუფლება და, ამრიგად, უფლებათა ბილი არ იყო საჭირო, რადგან კონგრესს, პირველ რიგში, არ ჰქონდა უფლებამოსილება, დაერღვია ის უფლებები, რომლებიც აწუხებდათ ანტიფედერალისტებს; (2) ისინი ამტკიცებენ, რომ უფლებათა ბილის კონსტიტუციაში გაერთიანება საშიში იყო, რადგან, შესაძლოა, ირიბად, სახელმწიფოს ჰქონოდა უფლება, ჩარეულიყო ზემოთ ხსენებულ დაცულ სფეროში, ასე მაგალითად: შესწორება, რომელიც გარკვეულ ვითარებაში იცავდა პრესის თავისუფლებას, შეიძლება, იმავდროულად, გულისხმობდა უფრო ზოგად ფედერალურ უფლებამოსილებას გაზეთების რეგულირებისთვის იმ პირობებით, რომლებიც არ იყო გათვალისწინებული შესწორებით; (3) ისინი ამტკიცებდნენ, რომ უფლებების ნებისმიერი ჩამონათვალი აუცილებლად არასრული იქნებოდა და, რომ ჩამოთვლა, შესაძლოა, გულისხმობდა იმას, რომ ნუსხის მიღმა დარჩენილი სხვა უფლებები დაცვის ღირსი არ იყო.¹¹

უფლებათა ბილზე დებატების დროს, დაისვა კითხვა, შესაძლებელი იყო თუ არა პროგრესის კვალდაკვალ, ისეთი მნიშვნელოვანი უფლებების აღმოჩენა, რომელთა არსებობასაც იმ დროს ვერ მოიაზრებდნენ?¹² აშშ-ის კონგრესის ისტორიულ ჩანაწერებში *inter alia*, სწორედ, ამ კითხვასთან კავშირში ვკითხულობთ შემდეგს: *ჯეიმს მედისონი თომას ჯეფერსონს* სწერს, რომ კონსტიტუციაში უფლებათა ბილის გაერთიანება დაამცირებს/უგულებელყოფს იმ უფლებებს, რომლებიც ჩამოთვლილი არ არის, თუმცა იქვე აცხადებს, რომ ამ მოცემულობისგან დაცვაც შესაძლებელია.¹³ *ჯეიმს მედისონი* აქ სწორედ მეცხრე შესწორებაზე საუბრობდა.¹⁴

¹⁰ *Wachtler S.*, Judging the Ninth Amendment, *Fordham Law Review* 59, 1991, 600.

¹¹ *Seidman L. M.*, Our Unsettled Ninth Amendment: An Essay on Unenumerated Rights and the Impossibility of Textualism, *Georgetown Law Faculty Working Papers*, 2010, 134-135.

¹² *Annals of Congress of the United States*, 1789, <<https://memory.loc.gov/ammem/amlaw/lwaclink.html>> [15.7.2021].

¹³ *Annals of Congress of the United States*, 1789, <<https://memory.loc.gov/ammem/amlaw/lwaclink.html>> [15.7.2021].

¹⁴ *Wachtler S.*, Judging the Ninth Amendment, *Fordham Law Review* 59, 1991, 604.

კონგრესმა IX შესწორება 1789 წელს დაამტკიცა და მისი საბოლოო ტექსტი შემდეგნაირია: „კონსტიტუციაში გარკვეული უფლებების ჩამოთვლა არ ნიშნავს ხალხის მიერ შენარჩუნებული სხვა უფლებების უარყოფას ან უგულვებელყოფას.“¹⁵ თავის მხრივ, მეცხრე შესწორება ნაკარნახევი იყო *ჯეიმს უილსონის* ადრეული შეხედულებით, რომლის მიხედვითაც, „ყველაფერი რაც არ არის ჩამოთვლილი, ნაგულისხმევია. შედეგი კი არის ის, რომ ნებისმიერი არასრულყოფილი ჩამოთვლა მთელ ნაგულისხმევ მოცემულობას ხელისუფლებას დაუქვემდებარებდა და, ამრიგად, ხალხის უფლებები არასრულფასოვანი იქნებოდა“.¹⁶

2. მეცნიერთა მოსაზრებები IX შესწორებასთან დაკავშირებით — რას ნიშნავს „შენარჩუნებული უფლებები“?

მიუხედავად იმისა, რომ მეცხრე შესწორება მიუთითებს კონსტიტუციაში ექსპლიციტურად ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილი სხვა უფლებების არსებობაზე, ის არანაირ გზამკვლევეს არ გვთავაზობს იმის გასაგებად, თუ რომელია ეს დამატებითი უფლებები ან როგორ უნდა უზრუნველყოთ მათი განმტკიცება და აღსრულება.¹⁷ მეცნიერებმა სცადეს, ჩამოეყალიბებინათ რამდენიმე თეორია იმის შესახებ, თუ რეალურად რა იგულისხმება ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილ უფლებებში. ისინი, ძირითადად, განმარტების ისტორიულ მეთოდს ეყრდნობიან, თუმცა, არა მარტო.

თუკი მიმოხილვას დავიწყებთ ყველაზე ძველი განმარტებებიდან, 1833 წელს გამოცემული აშშ-ის კონსტიტუციის კომენტარების ავტორი *ჯორჯე სტორი* მიიჩნევს, რომ მეცხრე შესწორების დანიშნულებაა, ხელი შეუწყოს კონსტიტუციის სხვა ნაწილების ინტერპრეტაციას, პირველ რიგში კი, პირველი რვა შესწორებისას. სხვა ავტორის აზრით, ამ მტკიცებიდან აშკარად გამომდინარეობს, რომ მეცხრე შესწორება თავისთავად არ არის ინდივიდუალური უფლება. ამავე პოზიციას იზიარებს საკონსტიტუციო სამართლის კიდევ ერთი მეცნიერი, *თომას ქული*, რომელიც საერთოდ ყურადღების მიღმა ტოვებს მეცხრე შესწორებას.¹⁸

¹⁵ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, IX შესწორება, რატიფიცირებულია 1791 წლის დეკემბერში (The enumeration in the Constitution, of certain rights, shall not be construed to deny or disparage others retained by the people), <<https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-9/>> [15.7.2021]

¹⁶ *Massey C. R.*, The Natural Law Component of the Ninth Amendment, *University of Cincinnati Law Review* 49, 1992, 85.

¹⁷ *Jackson J. D.*, Blackstone's Ninth Amendment: A Historical Common Law Baseline for the Interpretation of Unenumerated Rights, *Oklahoma Law Review* 62, 2010, 168.

¹⁸ *Ringold A. F.*, The History of the Enactment of the Ninth Amendment and Its Recent Development, *Tulsa Law Review* 8, 2013, 10.

2.1. მეცხრე შესწორება და ბუნებითი უფლებები

მეცხრე შესწორების შექმნისა და მიღების ისტორიულ მასალებზე დაყრდნობით, რენდი ბარნეტის მტკიცებით, მხარდაჭერილია პოზიცია, რომ მეცხრე შესწორების ორიგინალური განმარტება, მიზნად ისახავდა ინდივიდის ბუნებითი უფლებების მოდელის ჩამოყალიბებას, ისევე, როგორც ფედერალიზმის მოდელის მხარდაჭერას, რომელიც საკუთარი ძალაუფლების მკაცრი შეზღუდვით იცავს ამ ინდივიდუალურ ბუნებით უფლებებს.¹⁹ შესაბამისად, მეცხრე შესწორებაში ნახსენები „შენარჩუნებული უფლებები“ ნიშნავს არა ხალხის, როგორც შტატების მოქალაქეების კოლექტიურ უფლებებს, არამედ, იგი ატარებს პირად ხასიათს და ეკუთვნის ადამიანებს, როგორც ინდივიდებს.²⁰ ამრიგად, „შენარჩუნებული უფლებები“ იმავე ხასიათისაა, როგორც უფლებათა ბილით განმტკიცებული და უზენაესი სასამართლოს მიერ აღიარებული სხვა უფლებები და ფუნდამენტური თავისუფლებები.²¹

მეცნიერთა ნაწილი, ასევე, ფიქრობს, რომ „შენარჩუნებული უფლებები“ ჭეშმარიტად ბუნებითი უფლებებია, რომლებიც ნასაზრდოებია ბუნებითი უფლებების ისეთი თეორეტიკოსების ნაშრომებისგან, როგორიც იყო, ჯონ ლოკი.²² მაგალითად, მარკ ნაილსი მიიჩნევს, რომ მეცხრე შესწორება ეფუძნება ჯონ ლოკის მოძღვრებას და, რომ იგი პიროვნულ თავისუფლებასა და ავტონომიას ეხება. მეცხრე შესწორებით განმტკიცებულია უფლება, იმოქმედო თავისუფლად იმ ფარგლებში, რომ არ ავნო სხვას ან მთლიანად, საზოგადოებას. მეცხრე შესწორება ითვალისწინებს უფლებას, იყო თავისუფალი ხელისუფალის არალეგიტიმური ჩარევისგან, რომელიც მიზნად ისახავს პიროვნული თავისუფლების, ნებისმიერი მიზეზით (გარდა საზოგადოებრივი/საჯარო სიკეთის დაცულობისა), შეზღუდვას.²³

ჯეფრი ჯექსონი მიიჩნევს, რომ მეცხრე შესწორებით განმტკიცებული „შენარჩუნებული უფლებები“ არის ინდივიდუალური უფლებები, თუმცა ავითარებს მოსაზრებას, რომ მიუხედავად იმისა, დამფუძნებლები, შესაძლოა „შენარჩუნებულ უფლებებს“ განიხილავდნენ როგორც „ბუნებით უფლებებს“ იმ თვალსაზრისით, რომ ისინი წინმსწრებად არსებობდნენ, ეს უფლებები არ იყო ბუნებითი სამართლის თეორეტიკოსების ნაშრომებიდან

¹⁹ Barnett R. E., The Ninth Amendment: It Means What It Says, Texas Law Review 85, 2006, 79-80.

²⁰ Barnett R. E., The Ninth Amendment: It Means What It Says, Texas Law Review 85, 2006, 79-80.

²¹ Jackson J. D., Blackstone's Ninth Amendment: A Historical Common Law Baseline for the Interpretation of Unenumerated Rights, Oklahoma Law Review 62, 2010, 168-169.

²² Jackson J. D., Blackstone's Ninth Amendment: A Historical Common Law Baseline for the Interpretation of Unenumerated Rights, Oklahoma Law Review 62, 2010, 170; McConnell M. W., The Ninth Amendment in Light of Text and History, Stanford Public Law Working Paper No. 1678203, 2010, 15.

²³ Niles M., Ninth Amendment Adjudication: An Alternative to Substantive Due Process Analysis of Personal Autonomy Rights, UCLA Law Review 83, 85, 2000, 122.

გამომდინარე „თეორიული ან ფილოსოფიური“ უფლებები, არამედ, დამფუძნებლების გაგებით, ესენი იყო უფლებები, რომლებიც სათავეს იღებდა ინგლისის კონსტიტუციური სამართლის, საერთო სამართლისა და ტრადიციისგან. მისი აზრით, „შენარჩუნებული უფლებები“ ეს ის უფლებებია, რომელთა შესახებ, დამფუძნებლებს სჯეროდათ, რომ ისინი მათ მემკვიდრეობით მიიღეს ინგლისური კონსტიტუციური და საერთო სამართლისგან, ცხადია, მნიშვნელოვანი ცვლილებებით, რომლებიც ამერიკელი კოლონისტების გამოცდილებიდან გამომდინარეობს. ამასთან, დამფუძნებელთა უმეტესობა ინფორმირებული იყო არა ჯონ ლოკისა და სხვა ბუნებითი სამართლის მკვლევარების ნაშრომების ან ლორდ ქოუქის საერთო სამართლის გადაწყვეტილებების შესახებ, არამედ სერ უილიამ ბლეესტონის მიერ მომზადებული საერთო სამართლის მიმოხილვის/კომენტარების შესახებ.²⁴

2.2. მეცხრე შესწორება – არანაირი ინდივიდუალური უფლებები

მეცხრე შესწორებაში ინდივიდუალური უფლებების განმტკიცების საწინააღმდეგოდ აღსანიშნავია მეცხრე მეორე ნაწილის მოსაზრებები. მაგალითად, კურტ ლეში მიიჩნევს, რომ მეცხრე შესწორება ითვალისწინებს არა ინდივიდუალურ უფლებებს, არამედ შტატების კოლექტიურ უფლებებს. კერძოდ, მათი მტკიცებით, თუ ვივარაუდებთ, რომ მეცხრე შესწორება ინდივიდუალური უფლებების შესახებაა, ხოლო მეათე შესწორება („უფლებამოსილებანი, რომლებიც კონსტიტუციის მიხედვით, არ გადაეცემა შეერთებულ შტატებს და არც შტატებს ეკრძალებათ, ენიჭებათ შტატებს ცალ-ცალკე ან მათ მოსახლეობას“²⁵) ეხება მთავრობის ძალაუფლებას, შტატების კონვენციები, როგორც მეცხრე შესწორების წინამორბედები, ქრება თვალთახედვიდან. მეცხრე მტკიცებით, შტატების კონვენციებიდან მეცხრე შესწორების არც ერთი შეთავაზებული პროექტი არ იყენებდა „უფლებების ენას“.²⁶ ამის მაგიერ, შტატების კონვენციები ფედერალური ხელისუფლების უფლებამოსილების ინტერპრეტაციის შეზღუდვის წესს სთავაზობდა.²⁷

2.3. მეცხრე შესწორება და საერთაშორისო სამართალი

²⁴ Jackson J. D., Blackstone’s Ninth Amendment: A Historical Common Law Baseline for the Interpretation of Unenumerated Rights, Oklahoma Law Review 62, 2010, 171-172, 222.

²⁵ ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, X შესწორება, რატიფიცირებულია 1791 წლის დეკემბერში (The powers not delegated to the United States by the Constitution, nor prohibited by it to the States, are reserved to the States respectively, or to the people.), <<https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-10/>> [1.5.2021].

²⁶ Lash K. T., The Lost Original Meaning of the Ninth Amendment, Texas Law Review 83, 331, 2004, 423.

²⁷ Lash K. T., The Lost Original Meaning of the Ninth Amendment, Texas Law Review 83, 331, 2004, 423; Lash K. T., The Lost Jurisprudence of the Ninth Amendment, Texas Law Review 83, 597, 2005, 713-716.

დენიელ ფარბერი მიიჩნევს, რომ დამფუძნებლები, შესაძლოა, შთაგონებული ყოფილიყვნენ იმდროინდელი გამოჩენილი საერთაშორისო სამართლის კლასიკოსის *ემერ დე ვატელის* ნაშრომებით.²⁸ იგი ავითარებს თეორიას, რომლის თანახმადაც, მეცხრე შესწორება სასამართლოსთვის ერთგვარ კარს ხსნის გადაწყვეტილებების საერთაშორისო სამართალზე დაფუძნების მიზნებისთვის. მისი აზრით, საერთაშორისო სამართლის მიერ განმტკიცებული ის უფლებები, რომლებიც კონსტიტუციაში პირდაპირ ჩამოთვლილი არ არის, შესაძლოა, მოაზრებულ იქნეს მეცხრე შესწორების ქვეშ.²⁹

მოსაზრებას, რომ მეცხრე შესწორების შექმნაზე გავლენა იმდროინდელმა საერთაშორისო სამართალმაც იქონია, ეთანხმება *კურტ ლეშიც*, თუმცა სხვა ინტერპრეტაციით. იგი მიიჩნევს, რომ მეცხრე შესწორება ითხოვდა ფედერალურ ხელისუფლებაზე დელეგირებული უფლებამოსილების ვიწრო განმარტებას. ამის მტკიცებულებად კი მოჰყავს ის მაგალითი, რომ პირველ კონსტიტუციურ ტრაქტატში *ჯორჯ ტაკერმა* ექსპლიციტურად ამოიკითხა მეცხრე და მეთათე შესწორებები *ვატელის* ხალხთა სამართლის იმ წესის შუქზე, რომელიც დელეგირებული უფლებამოსილების მკაცრ განმარტებას ეხებოდა. ამრიგად, *კურტ ლეშის* აზრით, იმდროინდელი საერთაშორისო სამართალი დამფუძნებლებს სთავაზობდა მეცხრე შესწორების იმგვარ გაგებას, რომლის თანახმადაც, ფედერალური ხელისუფლება შეზღუდული იქნებოდა, შეჭრილიყო შტატების ხალხების სუვერენულ კონტროლს დაქვემდებარებულ საკითხებში.³⁰

2.4. მეცხრე შესწორების თანამედროვე მისია

დაბოლოს, მეცნიერთა ნაწილი, ინტერპრეტაციულ თეორიაზე დაყრდნობით, განმარტავს, რომ მეცხრე შესწორება იცავს კონსტიტუციაში ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილ, თუმცა ადამიანის მიერ შენარჩუნებულ უფლებას, ჩაერთოს რაიმე საქმიანობაში ან პრაქტიკაში, რომელიც არ იწვევს რეალურ ფიზიკურ ან ეკონომიკურ ზიანს თავად ამ ადამიანის ან სხვა ადამიანებისთვის. საზოგადოებრივი უკმაყოფილებით ან აღშფოთებით გამოწვეული მორალური ზიანი არასაკმარისია მეცხრე შეს-

²⁸ *Farber D.*, Retained by the People: The “Silent” Ninth Amendment and the Constitutional Rights Americans Don’t Know They Have, 2007, 9-10.

²⁹ *Farber D.*, Retained by the People: The “Silent” Ninth Amendment and the Constitutional Rights Americans Don’t Know They Have, 2007, 103, 184-185; *Lash K. T.*, Three Myths of the Ninth Amendment, *Drake Law Review* 56, 101, 2008, 876.

³⁰ *Lash K. T.*, Originalism as Jujitsu, Book Review – *Farber D.*, Retained by the People: The “Silent” Ninth Amendment and the Constitutional Rights Americans Don’t Know They Have, 2007, *Constitutional Commentary* 25, 2009, 525.

წორებით დაცულ უფლებაში ჩარევის გასამართლებლად. მეცხრე შესწორების თანამედროვე მისიაა, დაიცვას უვნებელი ინდივიდუალური თავისუფლებები სახელმწიფოს ხელყოფისგან. მეცხრე შესწორება სწორედ ის ნიადაგია, რომელზეც, როგორც ჯეიმს მედისონი წერდა, „სახელმწიფომ არ უნდა იმოქმედოს“.³¹

3. სასამართლოს პრაქტიკა IX შესწორებასთან დაკავშირებით

მეცხრე შესწორება ანიჭებს აშშ-ის უმაღლეს სასამართლოს უფლება-მოსილებას, აღიაროს ფუნდამენტური და სხვა დაცული უფლებები, რომლებმაც, მართალია, კონსტიტუციის ტექსტში პირდაპირი ასახვა ვერ პოვა, თუმცა „შენარჩუნებულია ხალხის მიერ“.³² აშშ-ის უმაღლესი სასამართლო იშვიათად თუ ახსენებდა გადაწყვეტილებებში IX შესწორებას მანამ, სანამ იგი რამდენიმე მოსამართლის მიერ ინტერპრეტაციის საგანი არ გახდა საქმეში *Griswold v. Connecticut*.³³

3.1. სასამართლო პრაქტიკა *GRISWOLD V. CONNECTICUT* საქმეზე

მეცხრე შესწორებასთან დაკავშირებით, პირველი მნიშვნელოვანი სამართლებრივი დავა ეხებოდა საქმეს *Ashwander v. Tennessee Valley Authority*. მომჩივნები დავობდნენ, რომ ელექტროობის ბიზნესში ჩართვით, ხელისუფლებამ ხელი შეუშალა ინდივიდებს თავიანთი კერძო საკუთრებით სარგებლობასა და შემოსავლის დაგროვებაში, რითაც დაარღვია IX შესწორება. სასამართლომ არ დაადგინა მეცხრე შესწორების დარღვევა, რადგან აღნიშნა, რომ მეცხრე შესწორება არ აუქმებს იმ უფლებებს, რომლებიც ცენტრალურ მთავრობას პირდაპირ მინიჭებული აქვს კონსტიტუციით, ასეთი კი არის კონგრესის უფლებამოსილება, განაგოს შეერთებული შტატების კუთვნილი ტერიტორია.³⁴

³¹ *Sanders C. J.*, Ninth Life: An Interpretive Theory of the Ninth Amendment, *Indiana Law Review* 69, 1994, 817.

³² *Kruschke A. N.*, Finding A New Home for the Abortion Right Under the Ninth Amendment, *ConLawNOW* 12, 128, 2020, 154, <<https://ideaexchange.uakron.edu/conlawnow/vol12/iss1/8/>> [14.3.2021].

³³ *Griswold v. Connecticut*, 381 U.S. 479, 1965, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/>> [1.5.2021]. ადრეული პრაქტიკისთვის იხ. აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეებზე: *United Public Workers v. Mitchell*, 330 U.S. 75, 94–95, 1947, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/75/>> [1.5.2021]; *Ashwander v. Tennessee Valley Authority*, 297 U.S. 288, 300–311, 1936, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/297/288/>> [1.5.2021]; *Tennessee Electric Power Co. v. Tennessee Valley Authority*, 306 U.S. 118, 143–44, 1939, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/306/118/>> [1.5.2021]; იხ. ასევე, მოსამართლე სამუელ ჩეიზის მოსაზრება საქმეში *Calder v. Bull*, 3 U.S. (3 Dall.) 386, 388, 1798, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/386/>> [1.5.2021].

³⁴ *Ashwander v. Tennessee Valley Authority*, 297 U.S. 288, 300–311, 1936, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/297/288/>> [1.5.2021].

მეორე მნიშვნელოვანი საქმე არის *United Public Workers v. Mitchell*, რომელშიც მოსარჩელე ამტკიცებდა, რომ მოქალაქეებს აქვთ ფუნდამენტური უფლება, ხელისუფლების ჩარევის გარეშე, ჩაერთონ პოლიტიკურ საქმიანობასა და კამპანიებში. სასამართლომ აღიარა პოლიტიკური უფლებები და განმარტა, რომ კონგრესის მიერ აღმასრულებელი ხელისუფლებისთვის გადაცემული უფლებამოსილების არარსებობის პირობებში, ეს კონკრეტული სადავო უფლება დაცული იქნებოდა მეცხრე შესწორებით.³⁵ ამგვარი განსხვავება ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებასა და კონგრესის უფლებამოსილებას შორის, ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ, საზოგადოებამ მკაცრად გააკრიტიკა და შეაფასა, როგორც მეცხრე შესწორების უკანონო უგულებელყოფა.³⁶

3.2. *GRISWOLD V. CONNECTICUT (1965)*

Griswold v. Connecticut გადაწყვეტილება სასამართლომ 1965 წელს, IX შესწორების მიღებიდან 174 წლის თავზე მიიღო. საქმე შეეხებოდა კონექტიკუტის იმ კანონის კონსტიტუციურობას, რომელიც დაქორწინებულ წყვილებს კონტრაცეპტივების მიღებას უკრძალავდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ კანონი არაკონსტიტუციური იყო კონსტიტუციის პირველ, მესამე, მეოთხე, მეხუთე, მეცხრე და მეთოთხმეტე შესწორებებთან მიმართებით.³⁷ ამ საქმეში მოსამართლე არტურ გოლდბერგმა აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში გააკეთა რევოლუციური განმარტება, რომლის თანახმადაც, „მიუხედავად იმისა, რომ, საქორწინო პირადი ცხოვრება როგორც უფლება, ექსპლიციტურად ნახსენები არ არის კონსტიტუციაში, იგი მხარდაჭერილია სასამართლოს არაერთი გადაწყვეტილებითა და მეცხრე შესწორების ტექსტით, რომელიც მიუთითებს, რომ დამფუძნებლებს [...] სჯეროდათ, რომ არსებობს დამატებითი ფუნდამენტური უფლებები, რომლებიც დაცულია ხელისუფლების ჩარევისგან და, რომელიც არსებობს კონსტიტუციის რვა შესწორებაში პირდაპირ ნახსენებ უფლებებთან ერთად“.³⁸

ამ განმარტებასთან ერთად, საგულისხმოა, რომ არტურ გოლდბერგი არ განმარტავს მეცხრე შესწორებას როგორც რომელიმე უფლების

³⁵ *United Public Workers v. Mitchell*, 330 U.S. 75, 1947, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/330/75/>> [1.5.2021].

³⁶ Ringold A. F., The History of the Enactment of the Ninth Amendment and Its Recent Development, *Tulsa Law Review* 8, 2013, 12-13.

³⁷ *Griswold v. Connecticut*, 381 U.S. 479, 1965, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/>> [1.5.2021].

³⁸ მოსამართლე ა. გოლდბერგის თანმხვედრი მოსაზრება იხ. *Griswold v. Connecticut*, 381 U.S. 479, 1965, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/>> [1.5.2021].

დამოუკიდებელ წყაროს.³⁹ მისი განმარტებით, მეცხრე შესწორება არის მყარი ნიადაგი იმისთვის, მივიჩნით, რომ კონსტიტუციის მეხუთე⁴⁰ და მეთოთხმეტე⁴¹ შესწორებებში მოცემული „თავისუფლება“ არ არის შეზღუდული პირველ რვა შესწორებაში პირდაპირ ხსენებული უფლებებით. გადაწყვეტილებაში ასევე ხაზგასმულია, რომ მოსამართლეებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ ხალხის ტრადიციები და (კოლექტიური) რწმენა/სინდისი იმისთვის, რათა დაადგინონ, თუ რომელი პრინციპი არის ფუნდამენტური ხასიათის და რომელი არა.⁴²

3.3. სასამართლო პრაქტიკა *GRISWOLD V. CONNECTICUT* საქმის შემდეგ

Griswold v. Connecticut საქმის შემდეგ მეცხრე შესწორება მრავალი სასარჩელო მოთხოვნის საფუძველი გახდა. ყველა, სკოლის მოსწავლეებიდან პოლიციელებამდე, ეყრდნობოდა მეცხრე შესწორებას და ცდილობდა იმ წესების არაკონსტიტუციურობა ემტკიცებინა, რომლებიც არეგულირებდნენ, მაგალითისთვის, თმის სიგრძეს; მეცხრე შესწორების საფუძველზე ითხოვდნენ წყლისა და ჰაერის სისუფთავეს; და ერთნაირი სქესის მქონე პირებს შორის ქორწინების უფლებას.⁴³

Griswold v. Connecticut საქმის ყველაზე მნიშვნელოვან გაგრძელებად აღიარებულია საქმეები, რომლებიც ეხებოდა შტატების მიერ აბორტის კრიმინალიზაციას. სახელმძღვანელო საქმეში *Roe v. Wade*, სასამართლომ განმარტა, რომ აბორტის აკრძალვით დარღვეული იყო ქალების მეცხრე შესწორებით გათვალისწინებულ უფლება, თავად მიეღოთ გადაწყვეტილება იმ საკითხზე, რომელიც თავისი ბუნებით, მიეკუთვნებოდა ადამიანის პირადი ცხოვრების ფუნდამენტური უფლების სფეროს.⁴⁴

³⁹ Kutner L., The Neglected Ninth Amendment: the “Other Rights” Retained by the People, *Marquette Law Review* 51, 1967, 129.

⁴⁰ მეხუთე შესწორება ეხება მთელ რიგ უფლებებს, რომლებიც დაკავშირებულია სამოქალაქო და სისხლის სამართალწარმოებასთან. დამატებითი განმარტებები იხ. Cornell Law School, Legal Information Institute, Unenumerated Rights, Ninth Amendment, Rights Retained by People, <https://www.law.cornell.edu/constitution/fifth_amendment> [21.3.2021].

⁴¹ მეთოთხმეტე შესწორება ეხება მოქალაქეობისა და სამოქალაქო უფლებების მთელ რიგ ასპექტებს. ყველაზე ხშირად იგი სამართალწარმოებაშია გამოყენებული, როგორც თანასწორობის უფლების საფუძველი. დამატებითი განმარტებები იხ. Cornell Law School, Legal Information Institute, Unenumerated Rights, Ninth Amendment, Rights Retained by People, <<https://www.law.cornell.edu/constitution/amendmentxiv>> [21.3.2021].

⁴² *Griswold v. Connecticut*, 381 U.S. 479, 487-493, 1965, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/>> [1.5.2021].

⁴³ New Jersey State Bar Foundation, Invoking the Ninth Amendment, <<https://njsbf.org/2020/11/06/invoking-the-ninth-amendment/>> [1.5.2021].

⁴⁴ *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113, 1973, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/410/113/>> [1.5.2021].

სხვადასხვა სახის სექსუალური და რეპროდუქციული პირადი ცხოვრების კონსტიტუციური დაცვაც ასევე *Griswold v. Connecticut* საქმიდან გამომდინარეობს, რომელიც, ამ კუთხით, ნამდვილად, ჩანასახოვან გადაწყვეტილებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.⁴⁵

აშშ-ის უმაღლესი სასამართლოს თანამედროვე პრაქტიკის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო უმეტესწილად ცდილობს, ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილი კონკრეტული უფლებები სხვადასხვა შესწორების მიღმა დაინახოს, თუმცა არა მეცხრე შესწორების ქვეშ.⁴⁶ ამ გზით, შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო მიჰყვება მოსამართლე არტურ გოლდბერგის განმარტებას იმის თაობაზე, რომ მეცხრე შესწორება დამოუკიდებლად რომელიმე უფლებას არ აწესებს და, მეორე მხრივ, თავს არიდებს კონსტიტუციაში ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილი უფლებებისთვის თავშესაფრის სწორედ მეცხრე შესწორების ქვეშ პოვნას.

4. შეჯამება

ჯონ მარშალის ცნობილი დიქტუმის თანახმად, „შეუძლებელია ვივარაუდოთ, რომ კონსტიტუციის რომელიმე პუნქტი მიზნად ისახავდა შედეგის არქონას და, ამიტომ, ამგვარი განმარტება დაუშვებელია, თუ ამას თავად [კონსტიტუციის] ტექსტი/სიტყვები არ მოითხოვს“.⁴⁷ კითხვაზე, თუ იარსებებს ისეთი ფუნდამენტური უფლებების შესახებ დავა, რომელიც გონივრულად ვერ გამომდინარეობს უფლებათა ბილის რომელიმე შესწორებიდან და არც, მათ შორის, მეცხრე შესწორებიდან, როგორ უნდა დაადგინოს სასამართლო, რომ, პირველ რიგში, ეს უფლება ფუნდამენტურია და მეორე, რომ იგი დაცულია ჩარევისგან, პასუხის გაცემა მომავალი სასამართლო პრაქტიკის საკითხია.⁴⁸ მეცხრე შესწორების მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ, მიუხედავად იმისა, მეცხრე შესწორება, შესაძლოა, ნამდვილად იქნეს მიჩნეული სამოსამართლო სამართლის „დიდი ხნის წინ დაკარგულ კიდობნად“, არ არსებობს ამგვარი მოცემულობის გაგრძელების მიზეზი და შემდგომმა დრომ უნდა აჩვენოს, თუ რა შედეგს გამოიღებს იგი სასამართლო პრაქტიკაში.⁴⁹

⁴⁵ *Slaughter G. G.*, The Ninth Amendment’s Role in the Evolution of Fundamental Rights Jurisprudence, *Indiana Law Journal* 64, 1988, 100.

⁴⁶ *Lash K. T.*, The Lost History of the Ninth Amendment, 2009, 3-11.

⁴⁷ *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137, 174, 1803, <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/5/137/>> [21.3.2021].

⁴⁸ Cornell Law School, Legal Information Institute, Unenumerated Rights, Ninth Amendment, Rights Retained by People, <<https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/amendment-9>> [21.3.2021].

⁴⁹ *Jackson J. D.*, The Modalities of the Ninth Amendment: Ways of Thinking about Unenumerated Rights Inspired by Philip Bobbitt’s Constitutional Fate, *Mississippi Law Journal* 75, 2006, 544.

IV. საქართველოს კონსტიტუციის 2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციის 39-ე მუხლი

1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლი საფუძვლად დაედო საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციის შინაარსსაც და იგი 2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქციით 39-ე მუხლის (შემდგომში „39-ე მუხლი“) სახით, ადამიანის უფლებების თავში (კონსტიტუციის II თავი) მოქმედებდა. კერძოდ, ამ მუხლის თანახმად, „საქართველოს კონსტიტუცია არ უარყოფს ადამიანისა და მოქალაქის სხვა საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს, თავისუფლებებსა და გარანტიებს, რომლებიც აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად გამომდინარეობენ კონსტიტუციის პრინციპებიდან“. შესაბამისად, 39-ე მუხლი, თავისი შინაარსით, ისევე როგორც 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლი, ასრულებდა ერთგვარი „სარკმლის“ ფუნქციას ადამიანისა და მოქალაქისთვის სხვა საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებთან, თავისუფლებებთან და გარანტიებთან მიმართებით, რომლებიც კონსტიტუციაში სახელდებით არ იკითხებოდა, თუმცა, თავისთავად, გამომდინარეობდნენ კონსტიტუციის პრინციპებიდან.⁵⁰ 39-ე მუხლს, კონსტიტუციურ პრინციპებთან ერთად, კონსტიტუციურ წესრიგში შემოჭყავდა საერთაშორისო სამართალი და სწორედ საერთაშორისო აქტებზე დაყრდნობით ქმნიდა ისეთი უფლებების დაცვის კონსტიტუციურ საფუძველს, როგორებიც არის, მაგალითად, სოციალური უზრუნველყოფის და სოციალური დაცვის უფლებები.⁵¹

2018 წლის საკონსტიტუციო ცვლილებების შედეგად, 39-ე მუხლმა მეორე თავიდან პირველ თავში გადაინაცვლა (იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტი), რითაც საქართველოს კონსტიტუციისა⁵² და „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის⁵³ შესაბამისად, პირს აღარ აქვს შესაძლებლობა,

⁵⁰ გვენავა დ., ჯავახიშვილი პ., საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლი: იძულებით გადაადგილებული ნორმა თავშესაფრის მოლოდინში და შეუცნობლისადმი შიშის ფენომენი ქართულ კონსტიტუციონალიზმში, აკადემიური მაცნე, სპეციალური გამოცემა, საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები, 2017, 145.

⁵¹ ერემაძე ქ., თავისუფლების დამცველნი თავისუფლების ძიებაში, 2018, 369.

⁵² საქართველოს კონსტიტუცია, მე-60 მუხლის მე-4 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი: „საკონსტიტუციო სასამართლო ორგანული კანონით დადგენილი წესით ფიზიკური პირის, იურიდიული პირის ან სახალხო დამცველის სარჩელის საფუძველზე იხილავს ნორმატიული აქტის კონსტიტუციურობას კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებულ ადამიანის ძირითად უფლებებთან მიმართებით.“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [1.7.2021].

⁵³ „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, 39-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი: „საკონსტიტუციო სასამართლოში ნორმატიული აქტის ან მისი ცალკეული ნორმების კონსტიტუციურობის თაობაზე კონსტიტუციური სარჩელის შეტანის უფლება აქვთ საქართველოს მოქალაქეებს, სხვა ფიზიკურ პირებს და იურიდიულ პირებს, თუ მათ მიანიჩაოთ, რომ დარღვეულია ან შესაძლებელია უშუალოდ დაირღვეს საქართველოს კონსტიტუციის

39-ე მუხლთან მიმართებით იდავოს კონკრეტული ნორმის არაკონსტიტუციურობაზე. კითხვაზე, ამ ცვლილებით შემცირდა თუ არა 39-ე მუხლით გარანტირებული საპროცესო და მატერიალური გარანტიები, პასუხის პოვნის მიზნებისთვის, წინამდებარე თავი მიმოიხილავს 39-ე მუხლის, როგორც ცოცხალი კონსტიტუციის მექანიზმის, შინაარსსა და, ამასთან დაკავშირებით, საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკას.

1. 39-ე მუხლი – ცოცხალი კონსტიტუციის მექანიზმი?

კონსტიტუცია ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც მისი ლოგიკური ჩარჩოს და გარემოსთან ურთიერთქმედების შესაბამისად, დროთა განმავლობაში, ისტორიული, სოციალური და პოლიტიკური ფაქტორების გათვალისწინებით, იზრდება და ვითარდება.⁵⁴ შეუძლებელზე მეტია კონსტიტუციაში პირდაპირ განმტკიცდეს ყველა ის უფლება, რომელიც ფუნდამენტურია და, ამავდროულად, კანონმდებელმა წინასწარ განჭვრიტოს, რომ დროთა განმავლობაში არ წარმოიშობა ისეთი შემთხვევა, რომელიც კონსტიტუციაში, შესაძლოა, ახალი ფუნდამენტური უფლების დაცვის საჭიროებას განაპირობებდეს. სწორედ ამგვარი შემთხვევებისგან თავის დაცვის მიზნით გამოიყენება საყოველთაოდ აღიარებული სამართლებრივი პრინციპები, როგორც დამხმარე მექანიზმი. ეს მექანიზმი განმტკიცებულია კონსტიტუციის იმ ნორმებში, რომლებშიც გამოხატულია პატივისცემა საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების მიმართ.⁵⁵

გიორგი გვაზავა 1921 წლის კონსტიტუციის მიღებასთან დაკავშირებულ სამეცნიერო-ანალიტიკური ხასიათის ნაშრომში აღნიშნავს: „სახელმწიფო არის ცოცხალი ორგანიზმი, [...] კონსტიტუციის მიზანია არა მოწყობა და მოწესრიგება ყოველდღიური მოთხოვნების და უფლებრივ მიმდინარეობისა, არამედ შექმნა ისეთი, უფრო მუდმივი, უფლებრივი პრინციპებისა, რომლის ფარგლებში და რომლის თანახმად უნდა მოხდეს შემდეგ ეს მოწყობა და მოწესრიგება.“⁵⁶ ამასთან კავშირში, ასევე აღსანიშნავია ჯონ მარშალის ცნობილი დიქტუმი, რომლის თანახმადაც, ხელისუფლების უპირობო და უმთავრეს წყაროს ხალხი წარმოადგენს, რისი გამოვლინებაცაა კონსტიტუციის მიღების და შემდგომში მასში ცვლილების შეტანის უფლებამოსილება.⁵⁷ თუმცადა, ხალხისვე მინიჭე-

მეორე თავით აღიარებული მათი უფლებანი და თავისუფლებანი.“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944?publication=29>> [1.7.2021].

⁵⁴ Coan A., Living Constitution Theory, Duke Law Journal 66, 2017, 100.

⁵⁵ მოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, 155.

⁵⁶ გვაზავა გ., ძირითადი პრინციპები საკონსტიტუციო უფლებისა, წიგნში: კორძაძე მ., ნემსიწვერიძე თ. (რედ.), ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები, 2016, 189.

⁵⁷ Rehnquist W. H., The Notion of a Living Constitution, Harvard Journal of Law & Public Policy 29, 1976, 404,

ბული უფლებამოსილებით, „კონსტიტუცია არის ის, როგორც მოსამართლეები მას დაინახავენ“.⁵⁸ ამრიგად, იმისთვის, რომ კონსტიტუციის ზოგადი ჩანაწერი იქცეს ცოცხალ, ქმედით ნორმად და მიმართული იყოს თანამედროვე საზოგადოებაში არსებული გამოწვევების საპასუხო იარაღად, უპირობოდ მნიშვნელოვანია, მოსამართლეთა კომპეტენციისა და სითამამის გამოვლინება.⁵⁹

ამრიგად, კონსტიტუციურ უფლებათა წესრიგის მუდმივი სიცოცხლისუნარიანობისთვის მნიშვნელოვანია, ერთი მხრივ, ადამიანის უფლებათა სასარგებლოდ მოქმედი სასამართლო ხელისუფლება, ხოლო, მეორე მხრივ, კონსტიტუციური მოცემულობა, რომელიც შესაძლებელს გახდის, ადამიანის უფლებათა დაცვა მკაცრად შემოფარგლული არ იყოს, კონსტიტუციაში პირდაპირ ჩამოთვლილი უფლებებით. ე.წ. „მისტიკური“ 39-ე მუხლი სწორედ ის ერთგვარი „უკანასკნელი“ საშუალება იყო, რომლითაც ცოცხალი კონსტიტუციის იდეის ქვეშ, ძირითადი უფლებების ამოწურავობა იყო უზრუნველყოფილი და, რომელიც, საჭიროების შემთხვევაში, კონსტიტუციაში ექსპლიციტური მოხსენიების მიღმა დარჩენილი ძირითადი უფლებებისთვის სიცოცხლის შთაბერვის შესაძლებლობას იძლეოდა.⁶⁰ მაგალითისთვის, მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ 39-ე მუხლს მკაფიო პერსპექტივა ჰქონდა, კონსტიტუციური პრინციპების საფუძველზე შემოქმედებითად განვეითარებინა ძირითადი უფლებები და, *inter alia*, ჩამოეყალიბებინა სამართლებრივი გარანტიები შეზღუდული შესაძლებლობის პირთა უფლებების, კულტურული იდენტობის უფლებისა თუ სხვა, კონსტიტუციაში პირდაპირი მოხსენიების მიღმა დარჩენილი, ე.წ. ნაგულისხმევი უფლებებისთვის.⁶¹

<https://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/Human%20Rights%20BCN%2028-29%20April%202014/Rehnquist_Living_Constitution_HJLPP_2006.pdf> [29.3.2021].

⁵⁸ *Rehnquist W. H.*, The Notion of a Living Constitution, Harvard Journal of Law & Public Policy 29, 1976, 407, <https://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/Human%20Rights%20BCN%2028-29%20April%202014/Rehnquist_Living_Constitution_HJLPP_2006.pdf> [29.3.2021].

⁵⁹ *Rehnquist W. H.*, The Notion of a Living Constitution, Harvard Journal of Law & Public Policy 29, 1976, 407, <https://www.ejtn.eu/Documents/About%20EJTN/Independent%20Seminars/Human%20Rights%20BCN%2028-29%20April%202014/Rehnquist_Living_Constitution_HJLPP_2006.pdf> [29.3.2021].

⁶⁰ გვეგნავა დ., ჯავახიშვილი პ., საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლი: იძულებით გადაადგილებული ნორმა თავშესაფრის მოლოდინში და შეუცნობლისადმი შიშის ფენომენი ქართულ კონსტიტუციონალიზმში, აკადემიური მაცნე, სპეციალური გამოცემა, საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები, 2017, 144.

⁶¹ იზორია ლ., კონსტიტუციის პრინციპებიდან გამომდინარე სხვა უფლებების აღიარება, კრებულში: ბურდული ი., გოცირიძე ე., ერქვანია თ., ზოიძე ბ., იზორია ლ., კობახიძე ი., ლორია ა., მაჭარაძე მ., ტურავა მ., ფირცხალაშვილი ა., ფუტყარაძე ი., ქანთარია ბ., წერეთელი დ., ჯორბენაძე ს., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, 2013, 483.

2. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა 39-ე მუხლთან დაკავშირებით

საქართველოში საკონსტიტუციო კონტროლის ევროპული მოდელია დამკვიდრებული, რომლის მიხედვითაც, საკონსტიტუციო სასამართლო წარმოადგენს საკონსტიტუციო კონტროლის განმახორციელებელ სპეციალიზებულ ორგანოს.⁶² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო, კანონის ან მისი რომელიმე ნაწილის არაკონსტიტუციურად მიჩნევისას, „ნეგატიური კანონმდებლის“ ფუნქციას ახორციელებს.⁶³ შედეგად, არაკონსტიტუციური ნორმების გაუქმების გზით, იგი კანონმდებელს სწორი საკანონმდებლო ნების ჩამოყალიბების მიმართულებით მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს.⁶⁴ სამართლებრივი კონტროლის განხორციელების პროცესში საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთადერთ სამართლებრივ მასშტაბს საქართველოს კონსტიტუცია წარმოადგენს, ამრიგად, 39-ე მუხლში მოხსენიებული ადამიანის უფლებები საქართველოს კონსტიტუციიდან გამომდინარე უფლებებად არსებობდნენ და სწორედ ისინი წარმოადგენდნენ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს დაცვის საგანს.⁶⁵

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთ უფლებას კონსტიტუციური დაცვის გარანტია სწორედ 39-ე მუხლით მიანიჭა.⁶⁶ სასამართლომ აღნიშნა, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლით დაცულ სფეროში შეიძლება მოექცეს მხოლოდ ის უფლებები, რომლებიც არ წარმოადგენს სხვა კონსტიტუციური დებულებებით დაცული სფეროს ნაწილს.⁶⁷ შედეგად, 39-ე მუხლი მოქმედებდა იმ უფლებათა დაცვის მიზნით, რომლებიც კონსტიტუციაში არ არის მოხსენიებული, თუმცა გამომდინარეობენ კონსტიტუციის პრინციპებიდან.⁶⁸ შესაბამისად,

⁶² გონაშვილი ვ., ერემაძე ქ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კვერენჩილაძე გ., ჭილაძე ნ., შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, 2017, 443, იხ. ციტირება: გონაშვილი ვ., ერემაძე ქ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კვერენჩილაძე გ., ჭილაძე ნ., შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, 2016, 447.

⁶³ გვენავა დ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, 2007, 295, იხ. ციტირება: Faber R., The Austrian Constitutional Court – An Overview, Vienna Journal on International Constitutional Law 1, 2008, 51.

⁶⁴ შოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, 155.

⁶⁵ იშორია ლ., კონსტიტუციის პრინციპებიდან გამომდინარე სხვა უფლებების აღიარება, კრებულში: ბურდული ი., გოცირიძე ე., ერქვანია თ., შოიძე ბ., იშორია ლ., კობახიძე ი., ლორია ა., მაჭარაძე გ., ტურავა მ., ფირცხალაშვილი ა., ფუტკარაძე ი., ქანთარია ბ., წერეთელი დ., ჯორბენაძე ს., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, 2013, 483.

⁶⁶ ერემაძე ქ., თავისუფლების დამცველნი თავისუფლების ძიებაში, 2018, 369.

⁶⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 8 სექტემბრის N1/17/738 განჩინება „საქართველოს მოქალაქე პაატა ქობულაძე საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ“, II-3, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=1276>> [1.7.2021]

⁶⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 29 მაისის N2/2/416 საოქმო ჩანაწერი „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-1, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=429>> [1.7.2021].

ნორმა კიდევ ერთხელ ცხადყოფდა, რომ უფლების აღიარებისთვის აუცილებელ წინაპირობას არ წარმოადგენს მისი კონსტიტუციის რომელიმე ნორმაში მოხსენიება, არამედ მთავარი წინაპირობაა სამართლებრივი გარემოება, რომ იგი გამომდინარეობდეს კონსტიტუციის პრინციპებიდან.⁶⁹ საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, 39-ე მუხლი „არ არის უფლებათა და თავისუფლებათა მტვირთველი ნორმა“⁷⁰, თუმცა 39-ე მუხლის კონსტიტუციურ დებულებაში უნდა მოიაზრობდეს უფლებანი, რომლებიც არაპირდაპირ, თუმცაღა მაინც გამომდინარეობს კონსტიტუციური პრინციპებიდან, ხოლო ეს უკანასკნელი უნდა მივიჩნიოთ კონსტიტუციურ გადაწყვეტად, ერთგვარ მოწესრიგებად.⁷¹ ამგვარი კონსტიტუციურსამართლებრივი პრინციპებია: დემოკრატიული საზოგადოებრივი წესწყობილება; ეკონომიკური თავისუფლება; სოციალური სახელმწიფო; სამართლებრივი სახელმწიფო; ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლების უზრუნველყოფა.⁷² კითხვაზე, თუ რა შემთხვევაში იქნებოდა 39-ე მუხლის საფუძველზე საკონსტიტუციო სასამართლოში დავა პერსპექტიული, სასამართლო პრაქტიკა შემდეგნაირად სცემს პასუხს: „39-ე მუხლზე აპელირება იმ შემთხვევაში [არის შესაძლებელი], როდესაც უფლება არ არის მოცემული საქართველოს კონსტიტუციაში ან კონსტიტუციური უფლების ფარგლები არის უფრო ვიწრო, ვიდრე ეს საერთაშორისო ვალდებულებებით არის გათვალისწინებული.“⁷³ უფრო ზუსტად კი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ დადგენილი პრაქტიკით, აღნიშნული მუხლი გამოიყენებოდა მაშინ, როდესაც კონსტიტუციაში სახელდებით დადგე-

⁶⁹ გოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, 155.

⁷⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2003 წლის 3 ივლისის N2/6/205,232 გადაწყვეტილება „1. მოქალაქე ავთანდილ რიუამაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ; 2. მოქალაქე ნელი მუმლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-1, <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=176>> [1.7.2021].

⁷¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 29 მაისის N2/2/416 საოქმო ჩანაწერი საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-1, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=429>> [1.7.2021].

⁷² ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშენიერაძე გ., გოცირიძე გ., მენაბდე ვ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, 2013, 537.

⁷³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის 2011 წლის 11 ივლისის N3/2/416 გადაწყვეტილება „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-66, <<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1404703?publication=0>> [1.7.2021]; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ივნისის N1/2/458 განჩინება „საქართველოს მოქალაქეები – დავით სართანია და ალექსანდრე მაჭარაშვილი საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს წინააღმდეგ“, II-22-23, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=404>> [1.7.2021]; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 30 ივლისის N1/5/489-498 განჩინება „საქართველოს მოქალაქეები – ოთარ კვენეტაძე და იზოლდა რჩეულიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-3, <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=488>> [1.7.2021].

ნილი ნორმების განმარტების შედეგადაც კი, ვერ ხორციელდებოდა საერთაშორისო სამართლებრივ დოკუმენტში მოცემული ადეკვატური სტანდარტის მოძიება.⁷⁴

39-ე მუხლის გამოყენებით, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს არაერთხელ შეუფასებია საერთაშორისო აქტებით განსაზღვრული ვალდებულების მიმართება კონკრეტულ სამართლებრივ შემთხვევებთან. მაგალითისთვის, 2002 წლის გადაწყვეტილებაში ბაჭუა გაჩეჩილაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, მოსარჩელეთა უფლებების საერთაშორისო-სამართლებრივ და ზოგად მნიშვნელობაზე საუბრისას საკონსტიტუციო სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აღიარებულ ვალდებულებებზე, კერძოდ, „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის“ 22-ე⁷⁵ და 25-ე მუხლებზე.⁷⁶ სასამართლომ მიუთითა, რომ, როგორც ეს დეკლარაციის ტექსტიდან ჩანს, სახელმწიფოები უნდა ესწრაფოდნენ თავიანთი საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებების შესრულებას ეროვნული თუ საერთაშორისო დონისძიებების მეშვეობით.⁷⁷ ამავე საქმეზე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ უმნიშვნელოვანესი განმარტება გააკეთა, რომლის მიხედვითაც, 39-ე მუხლით დაცული სფერო განმარტა საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით ნაკისრი ვალდებულებების შუქზე. კერძოდ, სოციალურ უფლებებთან მიმართებით დაადგინა, რომ სახელმწიფომ მათ დასაცავად, სულ მცირე, მინიმალურად აუცილებელი დონე მაინც უნდა უზრუნველყოს. „სხვანაირად, აზრი ეკარგება

⁷⁴ ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშვენიერაძე გ., გოცირიძე გ., მენაბდე ვ., ადამიანის უფლებები და საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, 2013, 537.

⁷⁵ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 22: „ყოველ ადამიანს, როგორც საზოგადოების წევრს აქვს სოციალური უზრუნველყოფის, ღირსების შენარჩუნების და პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება, უფლება ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროებში ეროვნული ძალისხმევის, საერთაშორისო თანამშრომლობის მეოხებით და, ყოველი სახელმწიფოს სტრუქტურისა და რესურსების შესატყვისად.“ <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi3.pdf>> [1.7.2021].

⁷⁶ ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, 25-ე მუხლის პირველი პუნქტი: „ყოველ ადამიანს უფლება აქვს იყოს ისეთ ცხოვრებისეულ დონეზე, რომელიც გულისხმობს საკვების, ტანისამოსის, საცხოვრისის, სამედიცინო მოვლისა და სოციალური მომსახურების უზრუნველყოფას, რაც აუცილებელია თვით მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და დოვლათისათვის, ადამიანს აქვს უფლება უზრუნველყოფილი იყოს უმუშევრობის, ავადმყოფობის, ინვალიდობის, სიბერეში დაუძლურების თუ, მისგან დამოუკიდებლად არსებობისათვის სხვა საშუალებების დაკარგვის შემთხვევაში.“ <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi3.pdf>> [1.7.2021].

⁷⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 18 აპრილის N1/1/126,129,158 გადაწყვეტილება „(1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-3, <<https://constcourt.ge/uploads/documents/5e5fabc956497.docx>> [1.7.2021].

სახელმწიფოთა საერთაშორისო-სამართლებრივ ვალდებულებებს.⁷⁸ შე-საბამისად, დადგენილი პრაქტიკით, საქართველოში სოციალური უფლებების აღიარების საკითხთან მიმართებით, სასამართლომ, 39-ე მუხლზე დაყრდნობით, განმარტა, რომ სოციალური და ეკონომიკური უფლებები კონსტიტუციით აღიარებული ძირითადი უფლებებია.⁷⁹ 39-ე მუხლი უფრო ფართოდ განმარტა სასამართლომ, როდესაც მისით დაცული სფერო არა საქართველოსთვის შესასრულებლად სავალდებულო, არამედ სარეკომენდაციო საერთაშორისო დოკუმენტის საფუძველზე გააფართოვა. მოცემულ შემთხვევაში, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ გამოიყენა ევროპის გაერთიანების საბჭოს 1981 წლის 27 ოქტომბრის რეკომენდაცია გაერთიანებაში „ელექტროენერჯის ტარიფის სტრუქტურის შესახებ“ (81/924).⁸⁰

დასკვნის სახით, უნდა ითქვას, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის გათვალისწინებით, 39-ე მუხლის მიზანია, უზრუნველყოს უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა იმ შემთხვევაში, თუ კონსტიტუციური პრინციპიდან და საერთაშორისო დონეზე სახელმწიფოს მიერ ნაკისრი ვალდებულებიდან გამომდინარე უფლება სახელდებით არ არის მოცემული საქართველოს კონსტიტუციის ნორმებში ან კონსტიტუციაში უკვე სახელდებით ჩამოთვლილი უფლებებით დაცულ სფეროში ვერ თავსდება.

⁷⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 18 აპრილის N1/1/126,129,158 გადაწყვეტილება „(1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-4, <<https://constcourt.ge/uploads/documents/5e5fabc956497.docx>> [1.7.2021].

⁷⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 18 აპრილის N1/1/126,129,158 გადაწყვეტილება „(1) ბაჭუა გაჩეჩილაძე, სიმონ თურვანდიშვილი, შოთა ბუაძე, სოლომონ სანადირაძე და ლევან ქვაცბაია, (2) ვლადიმერ დობორჯგინიძე, ნინელი ანდრიაძე, გურამ დემეტრაშვილი და შოთა პაპიაშვილი, (3) გივი დონაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-3, <<https://constcourt.ge/uploads/documents/5e5fabc956497.docx>> [1.7.2021], იხ. ციტირება წიგნში: *სამაშვილი ბ., სოციოეკონომიკური უფლებები: ძირითადი უფლებები თუ სახელმწიფო პოლიტიკის მიმართულება?*, სამართლის ჟურნალი 1, 2015, 401.

⁸⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 30 დეკემბრის N1/3/136 გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე შალვა ნათელაშვილი საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტისა და საქართველოს ენერჯეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (სემეკ-ის) წინააღმდეგ“, I-8, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=116>> [5.7.2021].

V. შემცირდა თუ არა 39-ე მუხლის მეორე თავიდან პირველ თავში გადატანით, უფლების დაცულობის მატერიალური და საპროცესო გარანტიები?

როგორც მე-4 თავში განვიხილეთ, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, 39-ე მუხლით განმტკიცებული მექანიზმი გამოიყენა და იგი ფართო შინაარსის ქმედით კარად აქცია. შესაბამისად, ვინაიდან „ნორმა არის ძირითადი უფლების ყოფიერების ერთადერთი ფორმა“,⁸¹ 39-ე მუხლი იქცა იმ ნორმად, რომელიც კონსტიტუციაში ექსპლიციტური ჩამოთვლის მიღმა დარჩენილ უფლებებს სიცოცხლისუნარიანობას სძენდა. განხორციელებული ცვლილებიდან გამომდინარე, კერძოდ, 39-ე მუხლის მეორე თავიდან პირველ თავში გადატანით, საინტერესოა, ადამიანის უფლებათა დაცვის ჭრილში როგორი გადაწყვეტა ექნება ამ ნორმის უფლების დაცვის საშუალებიდან პრინციპად გადაქცევას.

განმარტებითი ბარათი საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტზე „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“, განმარტავს შემდეგს: „სამართლებრივი სიცხადის უზრუნველსაყოფად, მიზანშეწონილია, საკონსტიტუციო სასამართლოში შეტანილი სარჩელი ეფუძნებოდეს კონსტიტუციის მეორე თავით განმტკიცებულ კონკრეტულ ძირითად უფლებებს, რაც უზრუნველყოფს ამ უფლებების დოქტრინით გამყარებული მკაფიო კრიტერიუმების გამოყენებას საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილებების გამოტანისას. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ კონსტიტუციის მეორე თავი უზრუნველყოფს ადამიანის ძირითადი უფლებების სრულყოფილ დაცვას იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ინდივიდის თავისუფლების ესა თუ ის ასპექტი კონსტიტუციის კონკრეტული ჩანაწერით არ არის დაცული. კონსტიტუცია განამტკიცებს ადამიანის ღირსების უფლებას, პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებასა და სხვა ძირითად უფლებებს, რომლებზე დაყრდნობითაც შესაძლებელია ინდივიდის თავისუფლებისა და საქმიანობის ნებისმიერი ასპექტის სრულფასოვანი დაცვა.“⁸²

პირველივე წაკითხვით ნათელი ხდება, რომ საქართველოს კონსტიტუცია აღარ განიხილავს 39-ე მუხლის, როგორც პირველ თავში გადატანილი ნორმის საფუძველზე სასამართლოში სამართლებრივი დავისა და მასთან მიმართებით ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის აქამდე არსებულ შესაძლებლობას. არამედ იგი ამტკიცებს, რომ 39-ე მუხლით

⁸¹ იზორია ლ., კორკელია კ., კუბლაშვილი კ., ხუბუა გ., საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარები, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, 2005, 334.

⁸² საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის განმარტებითი ბარათი, მუხლი 4, <https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/149115?fbclid=IwAR09W5ujU45YLZleJ3UV5jddzXPhSDTjVuzMa_7M_akbPAU_XIMvajiRDZxc> [25.3.2021].

დაცული სიკეთეების ამოკითხვა კონსტიტუციის სხვა მუხლებშიც სრულად შესაძლებელია. ამასთან, ყურადღება მისაქცევია განმარტებითი ბარათის ტექსტი, რომლის თანახმადაც, „სარჩელი [მიზანშეწონილია] ეფუძნებოდეს კონსტიტუციის მეორე თავით განმტკიცებულ კონკრეტულ ძირითად უფლებებს“.⁸³ ამ განმარტებით, შეიძლება, ვივარაუდოთ, რომ კანონმდებლის მიერ 39-ე მუხლის პირველ თავში გადატანა იმითაც იყო განპირობებული, რომ კანონმდებელი არ მიიჩნევდა 39-ე მუხლს როგორც კონკრეტული უფლების განმამტკიცებელ ნორმას, არამედ ხედავდა მას როგორც აბსტრაქტულ, „მისტიკურ“ მუხლს.

შემოთავაზებული გზა შესაძლოა, სულაც არ იყოს უმტკივნეულო ადამიანის უფლებათა დაცვის სისტემური განვითარებისა და დახვეწის პროცესში იმდენად, რამდენადაც დასახელებული უფლებები, მათ შორის, ღირსების უფლება და პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლება მათემატიკური სიზუსტით ვერ შეძლებს, ჩაანაცვლოს 39-ე მუხლით აქამდე დადგენილი კონსტიტუციური პრინციპებისა თუ საერთაშორისო ვალდებულებებისკენ მიმართული სარკმლის ფუნქცია. თუმცადა სამართლიანობისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ სავსებით შესაძლებელია, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ, საჭიროების არსებობის შემთხვევაში, კონსტიტუციური საყრდენები, რომელთაც კონსტიტუციის წინა რედაქცია ქმნიდა საქართველოს კონსტიტუციაში, ამოკითხულ იქნეს სწორედ კონსტიტუციის განმარტებითი ბარათით შემოთავაზებულ უფლებებში. ამისგან დამოუკიდებლად, მიგვაჩნია, რომ კანონმდებლის მიერ შემოთავაზებულმა გზამ მნიშვნელოვნად გაურთულა საკონსტიტუციო სასამართლოში სამართალწარმოების მსურველ სუბიექტებს მდგომარეობა. ამ მტკიცების საფუძვლად გამოდგება ის ფაქტი, რომ 39-ე მუხლის რეალური და პირდაპირი მოქმედება არაერთხელ განმტკიცებულა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებში და ეს მუხლი არ ყოფილა ბუნდოვანი შინაარსის მატარებელი ნორმა (როგორც ამას განმარტებითი ბარათი გვთავაზობს), არამედ იგი იყო კარი იმ კონკრეტული უფლებებისთვის, რომლებიც კონსტიტუციის ტექსტში პირდაპირ ჩამოთვლის მიღმა დარჩნენ.

ამ მტკიცების საფუძვლად გამოდგება, მაგალითისთვის, საქმე საქართველოს მოქალაქე შალვა ნათელაშვილი საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტისა და საქართველოს ენერჯეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (სემეკის) წინააღმდეგ, რომელშიც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ სწორედ კონსტიტუციის

⁸³ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის განმარტებითი ბარათი, მუხლი 4, <https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/149115?fbclid=IwAR09W5ujU45YLZleJ3UV5jddzXPhSDTjVuzMa_7M_akbPAU_XIMvajRDZxc> [25.3.2021].

39-ე მუხლთან მიმართებით დაადგინა დარღვევა და სწორედ ამ გადაწყვეტილებაში გააფართოვა 39-ე მუხლით დაცული სფერო, *inter alia*, სარეკომენდაციო საერთაშორისო დოკუმენტის საფუძველზე.⁸⁴ აქვე აღსანიშნავია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქართველოს მოქალაქეების – (1) ტრისტან ხანიშვილის, თედორე ნინიძის, ნოდარ ჭითანავას, ლევან ალექსიძის და სხვების (სულ 11 მოსარჩელე) 174-ე ნომრით რეგისტრირებული კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, სადაც სასამართლომ განმარტა, რომ სადავო ნორმა არაკონსტიტუციურად უნდა იქნეს მიჩნეული საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლთან მიმართებით, რომლის დაცვის ობიექტთა შორის მოიაზრება *inter alia* მოსარჩელეთა სოციალური უზრუნველყოფის უფლება. სასამართლომ ყურადღება გაამახვილა „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“ საერთაშორისო პაქტის მე-9 მუხლზე⁸⁵ და ნორმა არაკონსტიტუციურად მიიჩნია.⁸⁶

საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლს ჰქონდა პირდაპირი მოქმედება მაშინაც, როდესაც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ 2002 წლის გადაწყვეტილებაში ბატუა გაჩეჩილაძე და სხვები საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ აღნიშნა, რომ მოსარჩელეთა უფლებების საკონსტიტუციო საფუძველს წარმოადგენდა საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლი და კონკრეტული სადავო ნორმები სწორედ ამ მუხლის საფუძველით არაკონსტიტუციურად მიიჩნია. 39-ე მუხლის მოქმედების ხელშესახებ შედეგზე ასევე მეტყველებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, სადაც სასამართლო კოლეგიამ მიიჩნია, რომ სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს მოსახლეობის უფლება – დამოუკიდებლად, სახელმწიფო ორგანოების ან თანამდებობის პირების ჩაურევლად შექმნან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები და აირჩიონ შესაბამისი ხელმძღვანელები. ამ საქმეში დარღვევა სწორედ 39-ე მუხლზე დაყრდნობით დადგინდა. სასამართლომ აქ ასევე მიუთითა

⁸⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 30 დეკემბერის N1/3/136 გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქე შალვა ნათელაშვილი საქართველოს პარლამენტის, საქართველოს პრეზიდენტისა და საქართველოს ენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის (სემეკ-ის) წინააღმდეგ“, I-8, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=116>> [5.7.2021].

⁸⁵ „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“ საერთაშორისო პაქტი, მუხლი 9: „ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას სოციალურ უზრუნველყოფაზე, სოციალური დაზღვევის ჩათვლით.“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1483577?publication=0>> [5.7.2021].

⁸⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2002 წლის 15 ოქტომბრის №1/2/174,199 გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქეების – (1) ტრისტან ხანიშვილის, თედორე ნინიძის, ნოდარ ჭითანავას, ლევან ალექსიძის და სხვების (სულ 11 მოსარჩელე) 174-ე ნომრით რეგისტრირებული კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-2, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=230>> [1.7.2021].

საერთაშორისო აქტზე, კერძოდ კი, 1966 წელს მიღებულ „სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტზე“ და ამ პაქტით ნაკისრ საერთაშორისო ვალდებულებებზე.⁸⁷

ამრიგად, გარდა სამართალშემოქმედების და უფლებრივი ფარგლების განვითარების ფართო პერსპექტივისა, საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლი ატარებდა მნიშვნელოვან პრაქტიკულ დატვირთვას და ჰქონდა ადამიანის უფლებათა დაცვის რეალური, ქმედითი მექანიზმის ფუნქცია. შესაძლოა, მივიჩნიოთ, რომ სწორედ ამ ხელშესახები დატვირთვიდან გამომდინარე, 39-ე მუხლი, როგორც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრე, არა მხოლოდ სიმბოლურად იყო აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორებისგან შთაგონების შედეგი, არამედ იგი ასრულებდა იმ ფუნქციას, რაც სწორედ 1921 წლის კონსტიტუციის დამფუძნებლებმა დაისახეს მიზნად. 39-ე მუხლის კონსტიტუციის პირველ თავში გადატანით კი პირს წაერთვა საკონსტიტუციო სასამართლოში ნორმატიული აქტის ან მისი ცალკეული ნორმების კონსტიტუციურობის თაობაზე კონსტიტუციური სარჩელის შეტანის უფლებამოსილება, თუ მიაჩნია, რომ დარღვეულია ან შესაძლებელია უშუალოდ დაირღვეს მისი ისეთი უფლება, რომელიც პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავში.⁸⁸

ამასთან, ასევე საყურადღებოა, რომ ზემოთ განხილულ საქმეებში საკონსტიტუციო სასამართლომ, არა მხოლოდ, დარღვევა დაადგინა უშუალოდ კონსტიტუციის 39-ე მუხლთან მიმართებით, არამედ დიდი ყურადღება დაუთმო საქართველოს მიერ ნაკისრ საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულებების შესრულებას. შედეგად, შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომ საკონსტიტუციო სასამართლომ, უფლებების პროგრესული განმარტების მიზნებისთვის, კონსტიტუციური გარანტიების დადგენისას მსჯელობაში პირდაპირ ჩართო საერთაშორისო სამართლით ნაკისრი ვალდებულებების განხილვის აუცილებლობა. ეს მიდგომა კი არაფერია, თუ არა ადამიანის უფლებების საკეთილდღეოდ გადადგმული ნაბიჯი. სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ ვენის 1969 წლის კონვენციის 26-ე მუხლი განამტკიცებს *pacta sunt servanda*-ს პრინციპს, რომლის თანახმადაც, „ყოველი ძალაში მყოფი ხელშეკრულება სავალდებულოა მისი მხარეებისთვის

⁸⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2005 წლის 16 თებერვლის №1/2/213,243 გადაწყვეტილება „საქართველოს მოქალაქეები – უტა ლიპარტია, გიორგი ხმელიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, <<https://constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=211>> [1.7.2021].

⁸⁸ საქართველოს კონსტიტუცია, მე-60 მუხლის მე-4 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [1.7.2021]; „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი, 39-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944?publication=29>> [1.7.2021].

და მათ მიერ კეთილსინდისიერად უნდა შესრულდეს“. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად კი, „საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას ან კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიმართ“. შესაბამისად, 39-ე მუხლის მეორე თავში არსებობა მოსარჩელებისთვის, ერთი მხრივ, ხსნიდა საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვის პერსპექტივას და, მეორე მხრივ, ქმნიდა შესაძლებლობას, სტრატეგიული სამართალწარმოების მიზნებისთვის კონსტიტუციაში კონკრეტული უფლების არსებობა, რომელიც ექსპლიციტურად ჩამოთვლილ უფლებათა სიაში არ ექცეოდა, საერთაშორისო სამართლის შუქზე 39-ე მუხლის ქვეშ ემტკიცებინათ. შედეგად, 39-ე მუხლი, გარკვეულწილად, ქოლგა-უფლება იყო იმ მოსარჩელებისთვის, რომლებიც თავიანთი პოტენციურად დარღვეული უფლების პირდაპირ შესატყვისს სხვა მუხლების ქვეშ ვერ პოულობდნენ. ცხადია, 39-ე მუხლის მეორე თავიდან გაქრობა *inter alia* არ გამორიცხავს სხვა კონსტიტუციური უფლებებით დაცული სფეროს საერთაშორისო სამართლის შუქზე გაფართოების შესაძლებლობას. თუმცა აქვე აღსანიშნავია, რომ, როგორც კანონპროექტის განმარტებითი ბარათი გვთავაზობს, ყველა მოსარჩელემ, რომელიც 39-ე მუხლით აქამდე დაცულ უფლებრივ ფარგლებზე დავას გადაწყვეტს, იმ კონკრეტული კონსტიტუციური გარანტიის არსებობა, რომელიც კონსტიტუციის სხვა მუხლებით დაცულ სფეროში არ თავსდება, ღირსების უფლების ან პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლების ქვეშ უნდა ეძებოს, რაც მოსარჩელეს, წარსულ მოწესრიგებასთან შედარებით, მნიშვნელოვან ტვირთს დააკისრებს.

ამრიგად, ცვლილებამ, ერთი მხრივ, შეამცირა საქართველოს კონსტიტუციაში ცოცხალი კონსტიტუციის მექანიზმის შემომცვანი ნორმის მოქმედების ფარგლები და, მეორე მხრივ, მიმართვის მსურველ პირებს შეუზღუდა უფლებამოსილება, იდავონ კონკრეტული ნორმის არაკონსტიტუციურობაზე 39-ე მუხლით დაცულ უფლებასთან მიმართებით, რაც, ცხადად, უფლების სისტემური დაცვის საუარესოდ განხორციელებული მოწესრიგებაა.

VI. დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომი, კითხვას, უარყო თუ არა კანონმდებელმა 2018 წლის ცვლილებებით 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალ-მემკვიდრეობა, დადებით პასუხს სცემს. ამ მტკიცების საფუძველად, ნაშრომმა ზოგადად მიმოიხილა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლი და აშშ-ის კონსტიტუციის IX შესწორება, როგორც 45-ე მუხლის შექმნის ინსპირაცია, რის შემდეგაც, წარმოაჩინა საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლის (2018 წლის 16 დეკემბრამდე მოქმედი რედაქცია) თეორიული და საპროცესო დანიშნულება კონსტიტუციის მე-2 თავით დაცულ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ჩამონათვალში და მისი ბმა ცოცხალი კონსტიტუციის ქმედით მექანიზმებთან.

ანალიზის საფუძველზე თვალსაჩინოა, რომ კანონმდებელმა 2018 წლის ცვლილებებით უარყო 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრე 39-ე მუხლის საპროცესო დანიშნულება იმ მოცემულობაში, როდესაც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის საფუძველზე, 39-ე მუხლი უზრუნველყოფდა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას იმ შემთხვევაში, თუ უფლება სახელდებით არ იკითხებოდა საქართველოს კონსტიტუციის ნორმებში, თუმცა თავისთავად გამომდინარეობდა კონსტიტუციის პრინციპებიდან და საერთაშორისო დონეზე სახელმწიფოს მიერ ნაკისრი ვალდებულებიდან. მეტიც, მიგვაჩნია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში 39-ე მუხლს იმაზე მეტი პრაქტიკული დანიშნულება ჰქონდა, ვიდრე აშშ-ის კონსტიტუციაში IX შესწორებას აქვს იმ კუთხით, რომ, როგორც სტატიის მესამე თავში აღმოვაჩინეთ, მიუხედავად რამდენიმე მნიშვნელოვანი საქმისა, საერთო სასამართლო ტენდენცია იმგვარია, რომ მოსამართლეები მეცხრე შესწორების, როგორც კონკრეტული კონსტიტუციური უფლების საყრდენად წარმოჩენას, მეტად უფრთხიან და კონსტიტუციურ გარანტიებს უმეტესწილად კონსტიტუციაში ექსპლიციტურად ჩამოთვლილ უფლებათა შორის პოულობენ. ამისგან განსხვავებით, როგორც სტატიის მეოთხე და მეხუთე თავებში იქნა განხილული, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს არაერთხელ დაუდგენია დარღვევა კონსტიტუციის 39-ე მუხლთან მიმართებით და კონკრეტული კონსტიტუციური გარანტია სწორედ ამ მუხლის ქვეშ აღმოუჩენია. შედეგად, მიგვაჩნია, რომ 2018 წლის ცვლილებებამდე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვისთვის უფლებამოსილი პირები მნიშვნელოვანი სამართლებრივი იარაღით იყვნენ აღჭურვილნი – დაეცვათ საკუთარი ის უფლებები, რომლებიც, მართალია, კონსტიტუციაში არ იყო მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად

გამომდინარეობდა კონსტიტუციის პრინციპებიდან ან სახელმწიფოს მიერ ნაკისრი საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებებიდან.

ამასთან, კრიტიკულად უნდა შეფასდეს საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტზე „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ განმარტებითი ბარათის მითითება, რომ „სამართლებრივი სიცხადის უზრუნველსაყოფად, მიზანშეწონილია, საკონსტიტუციო სასამართლოში შეტანილი სარჩელი ეფუძნებოდეს კონსტიტუციის მეორე თავით განმტკიცებულ კონკრეტულ ძირითად უფლებებს, რაც უზრუნველყოფს ამ უფლებების დოქტრინით გამყარებული მკაფიო კრიტერიუმების გამოყენებას საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილებების გამოტანისას“.⁸⁹ ამ მტკიცებიდან გამომდინარეობს, რომ 39-ე მუხლი არანაირ კონკრეტულ უფლებას არ გვთავაზობდა, მაშინ, როდესაც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა საპირისპიროს მოწმობს და, თუნდაც, სოციალური დაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის უფლებების „თავშესაფარი“ სწორედ 39-ე მუხლის ქვეშ იყო.

აღნიშნულთან კავშირში სიმბოლურია, გავიხსენოთ საკონსტიტუციო კომისიის მიწვეული წევრის, იურისტ კონსტანტინე მიქელაძის სიტყვები, რომელიც 1921 წლის კონსტიტუციის მიღების პროცესთან მიმართებით აღნიშნავდა, რომ „უფლება იარსებებს მაშინ, თუკი ვალდებულება არსებობს. [...] კონსტიტუციაში შეიძლება იქნენ მოთავსებული ისეთი ნორმები, რომლების დანიშნულებას შეადგენს ის, რომ პიროვნების ძირითადი უფლებები ხელშეუხებელი იქნენ ჩვეულებრივი კანონმდებლის და აღმასრულებელი ორგანოს მხრივ, ე.ი. მათ ჰქონდეთ შესაფერი გარანტიები“.⁹⁰ შესაბამისად, ვინაიდან 1921 წელს დამფუძნებელთა კრებამ 45-ე მუხლი მოათავსა კონსტიტუციის ტექსტში, ხოლო შემდეგ, 1995 წლის კონსტიტუციამ 39-ე მუხლის სახით შექმნა 45-ე მუხლის ანალოგი, განმტკიცებული იყო ნება, რომ 39-ე მუხლი აწესრიგებდა კონკრეტულ უფლებას/უფლებებს, რომელთან მიმართებითაც სახელმწიფოს ჰქონდა გარკვეული ვალდებულებები. როგორც არაერთგზის აღინიშნა, ეს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაშიც ნათლად ჩანს.

შედეგად, 39-ე მუხლის მეორე თავიდან პირველ თავში გადატანით, შეიზღუდა შესაძლებლობა, ამ მუხლის საფუძველზე პირმა იდავოს საკონსტიტუციო სასამართლოში. მეტიც, ამ ცვლილებამ ასევე შეამცირა

⁸⁹ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის განმარტებითი ბარათი, მუხლი 4 <https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/149115?fbclid=IwAR09W5ujU45YLZleJ3UV5jddzXPhSDTjVuzMa_7M_akbPAU_XIMvajRDZxc> [25.3.2021].

⁹⁰ მიქელაძე კ., დემოკრატიული სახელმწიფოს კონსტიტუცია და პარლამენტარული რესპუბლიკა, ზოგიერთი მოსაზრებები საქართველოს კონსტიტუციის შემუშავების შესახებ, წიგნში: კორძაძე მ., ნემსიწვერიძე თ. (რედ.), ქართული კონსტიტუციონალიზმის ქრონიკები, 2016, 77.

საქართველოს კონსტიტუციაში ცოცხალი კონსტიტუციის მექანიზმის ფარგლები, თუმცა, ამასთან მიმართებით, გამოვთქვამთ იმედს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო კონსტიტუციის პირველ თავში აღიარებული პრინციპების შუქზე არ დაივიწყებს ადამიანის უფლებებისთვის აქამდე გაკვალულ გზას. შესაბამისად, მიუხედავად 1921 წლის კონსტიტუციის 45-ე მუხლის სამართალმემკვიდრეობის ამგვარი შეზღუდვისა, მნიშვნელოვანი იქნება, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში, განაგრძოს სვლა ადამიანის უფლებათა სასარგებლოდ მიღებული გადანყვეტილებების შემუშავებისკენ და მიაგნოს მნიშვნელოვან, ღირებულ დასაყრდენებს, რომლებიც კვლავ მისცემს მოქალაქეს საშუალებას, იდავოს კონსტიტუციის პრინციპებისა და სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო დონეზე ნაკისრი ვალდებულებით აღიარებული იმ უფლებების დასაცავად, რომლებიც პირდაპირ, სახელ-დებით არ არის მოხსენიებული კონსტიტუციის ტექსტში.